

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความกตัญญูทเวทิต้องนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนมัธยมวัดเขาสุกิม จังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอเอกสารเกี่ยวกับความกตัญญูทเวทิต ตามหัวข้อต่อไปนี้

1. ความกตัญญูทเวทิต
 - 1.1 ความหมายของความกตัญญูทเวทิต
 - 1.2 ประเภทของความกตัญญูทเวทิต
 - 1.3 ความสำคัญของความกตัญญูทเวทิต
 - 1.4 การวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทิต
2. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความกตัญญูทเวทิต
 - 2.1 การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง
 - 2.2 สัมพันธภาพภายในครอบครัว
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความกตัญญูทเวทิต

1. ความหมายของความกตัญญูทเวทิต

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีนักวิชาการหลาย ๆ ท่าน ได้ให้ความหมายของคำว่า ความกตัญญูทเวทิตไว้ดังนี้

ชม ภูมิภาค (2525 : 102 - 103) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญู แปลว่า รู้คุณคนหมายความว่า ใครทำอะไรให้ก็ไม่ลืม ระลึกถึงบุญคุณ ได้อยู่เสมอ คำว่า ทเวทิต แปลว่า แทนคุณคนหมายความว่า ตอบแทนบุญคุณของท่านหรือสนองคุณท่าน รวมความว่า กตัญญูทเวทิต หมายความว่า การตอบแทนผู้มีอุปการคุณที่ท่านทำแล้ว ท่านว่าคนดีต้องมีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมาย ถ้าไม่มีคุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องหมายก็ยังไม่รู้ไม่ได้ว่าเป็นคนดี

พระเทพเวที (2533 : 2 - 3) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญูทเวทิต หมายถึง ผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วและตอบแทน แยกออกเป็น 2 ส่วน คือ กตัญญูรู้คุณท่าน ทเวทิตตอบแทนหรือสนองคุณท่าน ความกตัญญูโดยขอบเขตแยกเป็น 2 ระดับ คือ กตัญญูต่อบุคคลผู้มีคุณความดีหรืออุปการะเป็นส่วนตัว และกตัญญูทเวทิตต่อบุคคลที่ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์หรือคุณความดีแก่บุคคลแก่ส่วนรวม

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (2533 : 62) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความกตัญญู หมายถึง การรู้จักบุญคุณ อะไรก็ตามที่เป็นบุญหรือมีคุณต่อคนแล้วก็ตามระลึกนึกถึงด้วยความซาบซึ้ง ไม่ลืมเลย

เสถียรพงษ์ วรรณปก (2534 : 123) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญู คือ ความรู้หรือตระหนักในคุณค่าของความดีที่คนอื่น (หรือสิ่งอื่น) มีต่อตน เป็นความรู้สึกภายในจิตใจ กตเวทิตีคือการประกาศให้คนอื่นรู้ว่า คนอื่น สิ่งอื่นมีบุญคุณต่อตน ซึ่งเราแปลกันทั่วไปว่า “การตอบแทนบุญคุณ”

พระธรรมโกศาจารย์ (2536 : 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญูตา หมายถึง ความรู้และยอมรับรู้ในบุญคุณของผู้อื่นที่มีอยู่เหนือตน กตเวทิตา หมายถึง การพยายามทำตอบแทนบุญคุณนั้น ๆ กตัญญูกตเวทิตา หมายถึง ความรู้บุญคุณท่านแล้วทำตอบแทนให้ปรากฏ เป็นธรรมประคองโลกให้เป็นอยู่ได้และอยู่ด้วยความสงบสุข

พระพุทธรญาณ (2532 : 203 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 53) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความกตัญญู คือ ความรู้อุปการะที่คนอื่นทำแล้ว ความกตเวทิตี คือ การตอบแทนอุปการะนั้น คำว่าอุปการะ หมายถึง การช่วยเหลือด้วยบริสุทธิ์ใจ คือตั้งใจช่วยจริง ๆ มิได้มุ่งผลตอบแทนประการใด จัดเป็น “ความดีที่สูงที่สุด” ของคนทั้งหลาย เพราะทำให้คนและสังคมอยู่ได้ด้วยดี

พิสิฐ เจริญสุข (2542 : 108, 110) ได้ให้ความหมายไว้ว่า กตัญญู แปลว่า เห็นคุณค่าท่าน คือ เห็นด้วยปัญญา กตเวทิตี แปลว่า ประกาศคุณท่าน หมายความว่า ทำให้ผู้อื่นรู้ว่าท่านมีคุณแก่เราอย่างไรมากน้อยเพียงไร การประกาศคุณท่านนั้นไม่ใช่ความหมายว่าเราจะยกย่อง สรรเสริญท่านด้วยคำพูดหรือด้วยการเขียนเป็นตัวหนังสือ แต่ที่จริงแล้วการประกาศคุณท่านนั้นจะต้องอยู่ที่การปฏิบัติตัวของเราเองคือ จะต้องทำตัวของเราให้เป็นคนตามที่ท่านมุ่งหมาย

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ (2542 : 167) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความกตัญญูกตเวทิตี หมายถึง ความรู้และการยอมรับรู้ในบุญคุณของบุคคล สัตว์ สิ่งของ และธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่มีต่อตัวเรา ทั้งทางตรงและทางอ้อม และพยายามกระทำตอบแทนด้วยการทดแทนพระคุณ ช่วยเหลือ อุปการะ ยกย่อง บำรุงรักษาให้คงอยู่เพื่อความสงบสุขของสังคมและเพื่อความสมดุลทางธรรมชาติ

จากความหมายที่นักวิชาการหลายท่านกล่าวไว้ สรุปได้ว่า ความกตัญญูกตเวทิตีหมายถึงความรู้สึกสำนึกในบุญคุณและการแสดงพฤติกรรมการตอบแทนพระคุณต่อบุคคลหรือสถาบันที่ทำประโยชน์หรือความดีต่อตนเอง โดยการตอบแทนนั้นไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งของ อาจเป็นการกระทำหรือคำพูดก็ได้ แต่จะต้องอยู่บนหลักพื้นฐานของความถูกต้องดีงาม

2. ประเภทของความกตัญญูกตเวที

พระสมชาย ฐานวุฑฺโฒ (2533 : 62 - 64) ได้แบ่งประเภทของความกตัญญูกตเวที เป็น 5 ประการ ดังนี้

2.1 กตัญญูกตเวทีต่อบุคคล คือ ใครก็ตามที่เคยมีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากน้อยเพียงใดจะต้องกตัญญูรู้คุณท่าน ติดตามระลึกถึงเสมอด้วยความซาบซึ้ง พยายามหาโอกาสตอบแทนคุณท่านให้ได้ โดยเฉพาะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระมหากษัตริย์ หรือผู้ปกครองที่ทรงทศพิธราชธรรม พระสงฆ์ บิณฑูราจารย์ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ จะต้องระลึกนึกถึงพระคุณของท่านให้จงหนัก

2.2 กตัญญูกตเวทีต่อสัตว์ คือ สัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย จะต้องใช้ด้วยความกรุณาปราณี ไม่เจียนตึงจนเกินเหตุ อย่าใช้งานหนักจนเป็นการทรมาน และเลี้ยงดูให้อาหารอย่าให้อดอยาก ให้ได้กินได้นอนได้พักผ่อนตามเวลา

2.3 กตัญญูกตเวทีต่อสิ่งของ คือ ของสิ่งใดก็ตามที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือธรรมะ หนังสือเรียน สถานศึกษา วัด ต้นไม้ ป่าไม้ วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการหาเลี้ยงชีพ ฯลฯ จะต้องปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านี้ให้ดี ไม่ลบหลู่ดูแคลน ไม่ทำลาย

2.4 ความกตัญญูกตเวทีต่อบุญ คือ รู้ว่าคนเราเกิดมามีอายุยืนยาว ร่างกายแข็งแรง ผิวพรรณดี สติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสุขความเจริญ มีความเจริญก้าวหน้า มีทรัพย์สมบัติมาก ก็เนื่องมาจากผลของบุญ จะไปสวรรค์กระทั่งไปพระนิพพาน ได้ก็ด้วยบุญ กล่าวได้ว่าทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยบุญ ทั้งบุญเก่าที่ได้สะสมมาดีแล้วและบุญใหม่ที่เพียรสร้างขึ้นประกอบกัน จึงมีความรู้ บุญคุณของบุญ มีความอ่อนน้อมในตัวเอง ไม่ดูถูกบุญ ตามระลึกถึงบุญเก่าให้จิตใจชุ่มชื้นและไม่ประมาทในการสร้างบุญใหม่ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2.5 ความกตัญญูกตเวทีต่อตนเอง คือ รู้ว่าร่างกายของเรานี้เป็นอุปกรณ์สำคัญที่เราจะได้อาศัยใช้ในการทำความดี ใช้ในการสร้างบุญกุศลนานาประการเพื่อความสุขความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเองต่อไป จึงทะนุถนอมดูแลรักษาร่างกายสุขภาพให้ดี ไม่ทำลายด้วยการกินเหล้า เสพสิ่งเสพติด เที่ยวเตร่ดึก ๆ ดื่น ๆ และไม่นำร่างกายนี้ไปประกอบความชั่ว เช่น ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ใจชั่ว อันเป็นการทำลายตนเอง

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2536 : 2 - 12) ได้กล่าวถึงสิ่งที่มีบุญคุณ ดังนี้

2.1 บิณฑูราจารย์ เพราะทุกคนไม่ได้เกิดจากโพรงไม้ แต่เกิดมาจากโพรงเล็ก ๆ ในครรภ์มารดาด้วยความร่วมมือของบิดา และเจริญเติบโตขึ้นมาบนความเสียสละของบิณฑูราจารย์ อีกทั้งบิณฑูราจารย์ยังเป็นเครื่องให้ชีวิต ให้วิชาความรู้ ให้การอบรมอุปนิสัยที่ดี ดังนั้นเราควรตอบแทนโดยการดูแลเอาใจใส่ท่านให้มีความสุขสบายแก่ท่านตามสมควรแก่ฐานะ

2.2 ครูอาจารย์ เพราะท่านได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้เรา และยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของศิษย์ให้ละเว้นจากการกระทำในสิ่งที่ไม่ควรทำได้ทุกคนที่ระลึกถึงว่าครูอาจารย์ได้เคยขอร้องและพรั่นสอนเราอย่างไร ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ

2.3 สัตว์พาหนะ ได้แก่ วัว ควาย มีบุญคุณต่อเรา ถ้าเรารู้จักตอบแทนแม้กระทั่งวัวควายแล้ว เราก็คงจะไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง ทำให้บ้านเมืองมีแต่ความสงบสุข

2.4 สิ่งแวดล้อม ได้แก่ ป่าไม้ พืชพันธุ์ ห้วยหนอง คลอง ลำธาร ถนน และสิ่งสาธารณะ ถ้ามีความสำนึกในบุญคุณของสิ่งเหล่านี้ เราจะไม่ทำลายและยังช่วยรักษาอีกด้วย ทำให้สภาพแวดล้อมของเราคงอยู่ตลอดไป

2.5 ศัตรูและอุปสรรคต่าง ๆ เนื่องจากศัตรูทำให้คนกตัญญูมีความฉลาดและก้าวหน้า เพราะช่วยทำให้เรามีคุณธรรมสูงขึ้น มีความอดทนอดกลั้นและเสียสละ หรือผู้ที่อิจฉาริษยาทำให้เราเป็นคนหนักแน่นมั่นคงและมีความเมตตา กรุณา หรืออุปสรรคทั้งหลายทำให้เรามีปัญญาเข้าใจโลก ถูกต้องตามที่เป็นจริงทำให้เราอยู่บนโลกต่อไปด้วยความสุข เพราะถ้าเราไม่รู้จักบุญคุณของศัตรูและอุปสรรคต่าง ๆ แล้วเราอาจจะต้องล่มจมเพราะมัวแต่ริษยาตอบ อะอะโววายวายทำอะไรผิดพลาดไปหมด แต่ถ้าเรารู้คุณของสิ่งเหล่านี้แล้ว โลกย่อมเกิดความสงบสุข เพราะทำให้เรากลายเป็นมนุษย์ที่ดี เป็นคนใจกว้าง ให้อภัย ทำให้เกิดสิ่งดีเกิดขึ้นกับเรา

พระพุทธพรญาณ (สัมภษณ. 2533 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 150 - 151) ได้กล่าวถึงผู้ที่ต้องแสดงความกตัญญูทเวที ดังนี้

2.1 มารดาบิดา โดยมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทเวที คือ

2.1.1 ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ

2.1.2 ทำการงานหรือธุรกิจของท่าน

2.1.3 ดำรงวงศ์ตระกูลให้มั่นคง โดยการพยายามทำตนให้เป็นอภิชาติบุตร

2.1.4 ประพฤติตนให้เป็นคนควรรับทรัพย์มรดก และปกครองรักษาทรัพย์มรดก

ไว้ให้ดี

2.1.5 เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศไปให้

2.2 ครู อาจารย์ โดยมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทเวที คือ

2.2.1 แสดงความเคารพต่อท่านตามธรรมเนียมและประเพณีนิยม

2.2.2 เอาใจใส่ในธุรกิจของท่านคอยรับใช้อยู่ในที่ใกล้เสมอ

2.2.3 เชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน

2.2.4 อุปฐากบำรุงท่าน

2.2.5 เรียนศิลปวิทยาด้วยความเคารพ

2.3 ผู้ปกครอง ผู้บังคับบัญชา โดยมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทเวทิตี คือ

2.3.1 แสดงความอ่อนน้อมต่อท่าน

2.3.2 มีความจงรักภักดีในท่าน

2.3.3 มีความเชื่อมั่นในท่านและเดินตามแนวทางของท่าน

2.3.4 ไม่ยกคนเสมอท่าน

2.4 สถานที่ที่มีพระคุณ (บ้านเกิด/โรงเรียน/ที่เคยเรียน/วัดที่เคยบวช) โดยมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทเวทิตี คือ ต้องระลึกถึงบ้านเกิด โรงเรียนที่เคยเรียน และวัดที่เคยบวชเรียนด้วยความสนใจเป็นประจำ และหาโอกาสที่จะสนองคุณ โดยการอุปถัมภ์บำรุงให้เจริญตามกำลังความสามารถให้จงได้

2.5 สถาบันที่มีพระคุณ (ชาติ/ศาสนา/พระมหากษัตริย์) โดยมีพฤติกรรมที่แสดงถึงความกตัญญูทเวทิตี คือ รักชาติ รักศาสนา รักพระมหากษัตริย์ โดยเลื่อมใส ผูกพัน เพื่อความอยู่รอดของชาติ เพื่อความอยู่รอดของศาสนา และเพื่อความมั่นคงของราชบัลลังก์

ใสว มาลาทอง (2542 : 79) กล่าวว่า บุตรธิดาที่ดีย่อมมีความกตัญญูทเวทิตีต่อบิดามารดาของตน ศิษย์ที่ดีย่อมมีความกตัญญูทเวทิตีรู้คุณครูอาจารย์ และทำการตอบแทนด้วยความเคารพ ประชาชนพลเมืองที่ดีย่อมมีความกตัญญูทเวทิตีต่อพระมหากษัตริย์ที่ปกครองประเทศชาติโดยธรรมเพื่อให้เกิดความสงบสุขต่อประสพนิกรทั่วไป พุทธบริษัททั้ง 4 ที่ดีย่อมจะต้องมีความกตัญญูทเวทิตีต่อพระพุทธรูปเจ้าผู้ทรงพระมหากรุณาธิคุณ ในการสั่งสอนให้พุทธบริษัทรู้จักบาปบุญ คุณโทษ ประโยชน์ และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ สิ่งที่ควรทำและไม่ควรทำ ให้รู้จักรับผิดชอบชั่วดี สามารถทำตนให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากได้

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ (2542 : 168 - 199) ได้แบ่งสิ่งที่ควรกตัญญูเป็น 6 ประการ ดังนี้

2.1 กตัญญูต่อบุคคล ได้แก่ พระพุทธรูปเจ้า บิดามารดา ครูอาจารย์ และบุคคลอื่น ๆ ที่มีพระคุณต่อเรา ไม่ว่าจะมากหรือน้อยต้องติดตามระลึกถึงพระคุณด้วยความซาบซึ้งและหาโอกาสตอบแทนพระคุณ

2.2 กตัญญูต่อสัตว์ สัตว์ที่มีพระคุณต่อเรา เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ใช้เป็นสัตว์พาหนะ ใช้แรงงาน ต้องกระทำต่อสัตว์ด้วยความเมตตาปราณี ไม่ทรมาณปล่อยให้อดอาหารอดน้ำ เลี้ยงดูอย่างดีให้พักผ่อน ไม่ใช้งานตรากตรำจนเกินไป ไม่ควรฆ่าสัตว์ที่เคยมีพระคุณต่อเรา

2.3 กตัญญูต่อสิ่งของ เช่น รถยนต์ หนังสือแบบเรียน บ้าน วัด ต้นไม้ ฯลฯ ต้องปฏิบัติต่อสิ่งของเหล่านั้นด้วยความเคารพ ไม่ดูถูกดูแคลน ไม่ทำลาย ถนอมใช้ด้วยความประหยัด

2.4 กตัญญูต่อสถาบัน ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ สถาบันทั้งสามมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของคนในชาติ ความเป็นเอกราช ปกครองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุข มีแผ่นดิน

ถิ่นอาศัย เพราะอำนาจบารมีของสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังนั้นควรแสดงความเคารพ รู้คุณค่า ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตอบแทนด้วยการปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี รู้จักเสียสละ ผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ฯลฯ

2.5 กตัญญูต่อตนเอง รู้จักคุณค่าของร่างกาย ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการปฏิบัติธรรม เพื่อพัฒนาตนเองให้มีคุณธรรมและบรรลุนิพพานขั้นสูง ใช้ประโยชน์ร่างกายนี้ สะสมความดี ละทิ้งความชั่ว คนที่เกิดมาเป็นมนุษย์มีวาสนาเป็นผู้มีโชค เพราะไม่มีสัตว์ประเภทใดที่สามารถปฏิบัติธรรม ประพฤติพรหมจรรย์ได้ดีเท่ากับมนุษย์

2.6 กตัญญูต่อธรรม อันได้แก่ รู้คุณค่าของปรมัตถธรรม สภาวธรรม ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การตอบแทนพระคุณของสภาพสิ่งแวดล้อม เช่น ทำให้น้ำสะอาด อากาศบริสุทธิ์ ไม่ควรทิ้งของเสียลงสู่แหล่งน้ำ อนุรักษ์ป่าธรรมชาติ และทดแทนพระคุณของพระพุทธเจ้าโดยการประพฤติธรรมตลอดชีวิต เป็นต้น

บุคคลและสิ่งที่ควรแสดงความกตัญญูกตเวที (มงคลข้อที่ 25 ความกตัญญู. ออนไลน์. 2546) ได้แก่

2.1 พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนามีพระคุณยิ่งใหญ่ต่อชาวพุทธ ชาวพุทธจะต้องทำความเข้าใจในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ให้รู้คุณค่าของพระศาสนา ประพฤติปฏิบัติ ตาม แนวพระพุทธธรรม ไม่ควรทำลายลบถ้างและลบหลู่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยเฉพาะชาวพุทธ ควรทำหน้าที่ชาวพุทธให้ครบ 5 ข้อ ได้แก่

- 2.1.1 เรียนพระธรรม พระวินัย
- 2.1.2 ปฏิบัติดีตามพระธรรมวินัย
- 2.1.3 สืบสอนพระธรรมวินัยให้ผู้อื่น
- 2.1.4 อุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา
- 2.1.5 ป้องกันภัยของพระพุทธศาสนา

2.2 ประเทศชาติ ของเราเป็นปฏิรูปเทศ เหมาะที่จะทำให้ชีวิตเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน เช่น ไม่มีสงคราม ไม่มีการก่อการร้าย ไม่มีวินววยรุนแรง อุคตสมบรูณ์ด้วยอาหารและทรัพยากรธรรมชาติ มีพระพุทธศาสนาจรโลงใจให้มีเมตตาสามัคคี มีอิสระ เสรีภาพ จึงควรปฏิบัติ ดังนี้

- 2.2.1 เราต้องช่วยกันรักษาประเทศชาติวัฒนธรรมไทย
- 2.2.2 เสียสละเพื่อประโยชน์ของชาติและประชาชน
- 2.2.3 ป้องกันภัยให้ชาติ
- 2.2.4 รักษากฎหมาย

2.2.5 เสี่ยงายี่

2.2.6 เลือกคนดีมีความสามารถมาปกครองชาติไทย

2.2.7 ประพฤติตนให้เป็นพลเมืองดีเสริมศักดิ์ศรีแก่ชาติ

2.3 บรรพบุรุษชาติไทยที่เตรียมปัจจัยแห่งความสุขไว้ให้เราพร้อม คืออดีตพระมหากษัตริย์และพระมหากษัตริย์ปัจจุบัน จึงควรปฏิบัติดังนี้

2.3.1 เราต้องบูชาสักการะรำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณ

2.3.2 เราต้องปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท

2.3.3 เราต้องหวงแหนรักษาสมบัติของบรรพบุรุษ

2.3.4 เราต้องรักษาพระพุทธศาสนาที่พระองค์ทรงเคารพ

2.3.5 เราต้องไม่ขายชาติไทยแก่คนต่างชาติ

2.3.6 เราต้องไม่ทำลายสาธารณะสมบัติของชาติ

2.3.7 เราต้องกล้าหาญรักษาชาติศาสนาเช่นเดียวกับพระองค์

2.4 บิดา มารดา ครู อาจารย์ มีพระคุณอย่างยิ่งใหญ่ เพราะท่านให้ชีวิตร่างกายให้ดวงตา ดวงปัญญาแก่เรา เราต้องทำหน้าที่ของบุตรและศิษย์ที่ดี โดยการแสดงคารวะนับถือ เทิดทูน เชื่อฟังปฏิบัติตามคำสอนของท่าน ช่วยทำกิจของท่าน ดูแลเลี้ยงท่านตอบแทน ทำให้ท่านเป็นสุขกายใจ ไม่แสดงอาการรังเกียจหรือก้าวร้าว รักษาชื่อเสียงเกียรติยศของท่าน โดยเป็นลูกที่ดี เป็นศิษย์ที่ดีตลอดไป ไม่ให้ใครนิทาว่าว่าไอ้ลูกพ่อแม่ไม่ได้สั่งสอน ไอ้ลูกศิษย์นอกครู

2.5 ผู้หวังดี ผู้มีน้ำใจ ผู้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์สาธารณะแก่ส่วนรวม ผู้เป็นคนดี มีจริยธรรม นำสังคมให้สงบเรียบร้อยน่าอยู่ เป็นบุคคลที่ควรได้รับการสวดดี ไม่ควรมองข้าม แม้ท่านเหล่านั้นจะไม่ใกล้ชิดกับเรา เราไม่รู้จักเป็นการส่วนตัว ทั้งนี้เพราะว่าคนดีเป็นศรีของชาติ ศาสนา คนดีมีปัญญาทำให้ส่วนรวมมีหน้ามีตา มีชื่อเสียง มีความสงบสุข เรามีความสงบสุขได้ ก็เพราะสังคมของเราเต็มไปด้วยคนดีมีธรรม เพราะฉะนั้นเราต้องกตัญญูต่อท่าน มีกิจการใด พอจะช่วยเหลือกันได้เราต้องช่วยเหลือท่าน และไม่ลบหลู่คนดี

สำลี รักสุทธิ (2546 : 115 - 118) ได้กล่าวถึงสิ่งที่ควรแสดงความกตัญญู คือ

2.1 กตัญญูบุคคล คำว่า “บุคคล” หมายถึงคนทุกระดับ นับตั้งแต่สามัญชนจนถึง อริยชน คนชั้นสูงระดับยอดมนุษย์คือผู้นำของศาสนาต่าง ๆ ซึ่งบุคคลสามารถแยกออกไปได้ดังนี้

2.1.1 พระพุทธเจ้าและพระศาสดาของทุกศาสนา ถือเป็นบุพการีของผู้คน ทั้งโลกที่คนทั่วไปควรแสดงความกตัญญูต่อพระองค์ หากเราท่านได้ศึกษาประวัติการดำเนินชีวิต กิจกรรม จริยวัตรของพระองค์แล้วเราจะแสดงความกตัญญูอย่างไม่ตะจิตตะขงใจ เพราะพระพุทธองค์

และพระศาสดาทุกพระองค์ได้ทรงทุ่มเท เสียสละพระกำลังสติปัญญาด้วยพระวิริยอุตสาหะเพื่อความสงบสุขแห่งมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง ควรแท้ที่เราท่านจะแสดงความกตัญญูต่อท่านดังกล่าว

2.1.2 พระอริยสงฆ์อริยสาวก นักบวชทุกศาสนาที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ถือได้ว่าเป็นสุปฏิปันโน มีอยู่เป็นจำนวนมากที่ทุ่มเทอุทิศเวลา ชีวิต สติปัญญา ความรู้ความสามารถ ความสุขส่วนตัวเพื่อคนอื่น เช่น พระอริยสงฆ์มากมายที่เป็นสุปฏิปันโนในสังคมไทย และนักบวชของศาสนาอื่นก็เช่นกัน พวกเราปุถุชนคนธรรมดาควรให้ความเคารพ แสดงความกตัญญูต่อบุคคลดังกล่าวอย่างจริงใจ

2.1.3 พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็นผู้เสียสละทุ่มเทพระวรกายเพื่อความสุขร่วมเย็นของอาณาประชาราษฎร์ หากเราท่านได้ศึกษาถึงพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ ทุกพระองค์ จะเห็นได้ว่าแต่ละพระองค์ทรงห่วงใย เอ็นดู เมตตาต่อพสกนิกรของแผ่นดินอย่างยิ่ง แม้หนทางจะท้อถอยยากเพียงใด พระองค์ก็ไม่ทรงหวาดหวั่นเสด็จไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง สมควรที่พสกนิกรจะให้ความกตัญญูต่อพระองค์ด้วยการปฏิบัติตน เป็นพลเมืองดี

2.1.4 พ่อแม่ ได้เป็นบุพการีของลูก เพราะพ่อแม่เป็นผู้ให้ ผู้เสียสละทำงานทุกอย่างเพื่อลูกมาก่อน ลูก ๆ ทุกคนควรแสดงความกตัญญูต่อพ่อแม่ด้วยการปฏิบัติตนเป็นคนดี ทำตามคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่เป็นลูกเนรคุณ ออกตัญญู หรือลูกทรพีคอยด่าพลาญพ่อแม่คนเป็นพ่อแม่ท่านไม่หวังอะไรจากลูกมากมาย นอกจากการให้ลูกเป็นคนดี อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขก็เพียงพอแล้ว ไม่มีพ่อแม่คนใดอยากเห็นลูกเป็นคนชั่ว

2.1.5 ครูบาอาจารย์ ถือว่าเป็นผู้ให้เช่นกัน ท่านให้วิชาความรู้ ให้แนวทางการดำเนินชีวิต ให้คำแนะนำที่ถูกต้องดีงามแก่ลูกศิษย์ ครูอาจารย์จึงได้ชื่อว่าเป็นปวงชนียบุคคล พวกเราท่านทั้งหลายจึงควรแสดงความกตัญญูต่อครูบาอาจารย์ด้วยการปฏิบัติตามคำสอนของท่าน นำชื่อเสียงมาให้ท่าน

2.1.6 กัลยาณมิตร ทุกคนเกิดมาย่อมมีมิตรมีเพื่อนสหายคอยให้คำแนะนำ ให้ปรึกษาและเป็นที่พึ่งยามมีปัญหา คนเราหากมีมิตรดีสหายดีย่อมนำพาเราไปสู่ทางที่ถูกต้องที่ดีงามตามลักษณะของกัลยาณมิตรดีดังนี้

1) มิตรมีอุปการะ คือ มิตรที่ช่วยปกป้องเพื่อนไม่ให้เพื่อนตกไป ในที่ประมาท เมื่อมีภัยก็เป็นที่พักพิงได้ เมื่อมีธุระคราวจำเป็น ๆ ก็ช่วยจ่ายทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก

2) มิตรร่วมทุกข์ร่วมสุข คือมิตรที่พูดความจริงแก่เพื่อน แม้จะเป็นความลับก็เปิดเผยให้เพื่อนทราบ แต่ช่วยปกปิดความลับของเพื่อนไม่ให้แพร่งพราย ไม่ละทิ้งเมื่อเจอปัญหา แม้ชีวิตก็อาจสละแทนได้ หรือเรียกว่ามิตรร่วมเป็นร่วมตายก็ได้

3) มิตรมีความรักใคร่ คือมิตรที่เรามีสุขก็สุขด้วย เมื่อทุกข์ก็ทุกข์ด้วย ช่วยได้เถียงคนที่พูดดีเถียง รับรองคนที่พูดสรรเสริญ

2.2 กตัญญูต่อสัตว์ สัตว์ทุกชนิดหากเราได้ตรองให้ดีจะเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อเรา ทั้งนั้นไม่ทางตรงก็ทางอ้อม นอกจากสัตว์จะเป็นอาหารแก่มนุษย์ (สำหรับผู้กินเนื้อสัตว์เป็นอาหาร) แล้วยังนำไปใช้งานได้อีกด้วย เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น และสัตว์หลายจำพวกยังช่วยอนุรักษ์ รักษาสภาพแวดล้อมให้ดีขึ้น เช่น แมลงผึ้งช่วยผสมเกสร ภูช่วยกำจัดหนู เป็นต้น เราควรกตัญญูต่อสัตว์ ด้วยการไม่ฆ่าไม่ทำลายเพื่อความสนุกสนาน เพื่อการศึกษาหรือไม่ฆ่าไม่กินเลยยิ่งดี เพราะมีหลายคนที่ปฏิบัติธรรมด้วยการไม่กินเนื้อสัตว์เป็นจำนวนมาก

2.3 กตัญญูต่อสิ่งของ สิ่งของหรือสถานที่ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเราควรแสดงความกตัญญูทวาทิ เช่น โรงเรียน วัด ศาลาการเปรียญ โบสถ์วิหาร ห้องสมุด ป่าไม้ ลำธาร ภูเขา เป็นต้น สิ่งของดังกล่าวมีประโยชน์ต่อมวลมนุษย์อย่างมหาศาล เราควรมีความกตัญญูทวาทิต่อสิ่งนี้ ด้วยการไม่ทำลายไม่สร้างความเสียหายต่อสถานที่นั้น ๆ

2.4 กตัญญูต่อบุญ บุญกุศลถือเป็นอันานิสงส์ที่ส่งให้เรามารพบแต่ความสุขมีร่างกายครบส่วนสมประกอบก็เป็นเพราะเราได้สะสมบุญมานั่นเอง เราควรมีความกตัญญูต่อบุญที่ทำไว้ และควรสะสมบุญให้มากขึ้น อย่าประมาทว่าบุญนั้นทำนิดหน่อยเล็กน้อยไม่เกิดประโยชน์อะไร อันที่จริงแล้วบุญจะค่อย ๆ สะสมจากน้อยไปหาใหญ่ การทำบุญจะต้องใจเย็น สะสมบุญไปทีละน้อย ก็จะมีสุขไปเอง ดังพุทธพจน์ที่ว่า “สุขโข ปุญญตสสจฺจโย” การสะสมซึ่งบุญนำสุขมาให้

2.5 กตัญญูต่อตนเอง คือให้รู้จักว่าเรานั้นได้อาศัยร่างกายตนเอง ทำกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเดิน ยืน นั่ง นอน ค้ม กิน ขับถ่าย ร้องไห้ หัวเราะ เราต้องอาศัยร่างกายของเราทั้งสิ้น ดังนั้น เราควรกตัญญูต่อตนเอง ไม่ทำลายทำร้ายนำพิษภัยมาสู่ตนเอง คนเราทุกวันนี้ในวันแต่ละวันจะทำลายตนเองลงไปทุกขณะ เช่นการดื่มสุรายาเมา เสพสิ่งเสพติดต่าง ๆ รับประทานอาหารที่ไม่มีประโยชน์บ้าง เหล่านี้คือการทำลายตัวเองลงไปทีละน้อย ๆ ที่เรียกว่าตายผ่อนส่ง เพื่อเป็นการกตัญญูต่อตนเอง จึงควรระมัดระวังในเรื่องการดื่มกิน ใช้จ่ายร่างกายอย่างระมัดระวังไม่หักโหมออกแรงหนักเกินไป เพราะไม่เช่นนั้นจะกลายเป็นการทรมาณตนเองไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สิ่งที่เราควรแสดงความกตัญญูทวาทิมี 8 ประการ คือ กตัญญูทวาทิต่อบุคคล กตัญญูทวาทิต่อสถาบัน กตัญญูทวาทิต่อสิ่งของ กตัญญูทวาทิต่อสัตว์ กตัญญูทวาทิต่อธรรม กตัญญูทวาทิต่อบุญ กตัญญูทวาทิต่อศัตรู และกตัญญูทวาทิต่อตนเอง แต่ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาความกตัญญูทวาทิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา โรงเรียนวัดเขาสุทิม จังหวัดจันทบุรี โดยแบ่งความกตัญญูทวาทิตเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ความกตัญญูทวาทิตต่อบุคคล และความกตัญญูทวาทิตต่อบุคคล เนื่องจากเห็นว่าบุคคลและสถาบันนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน

ซึ่งนักเรียนสามารถนึกภาพหรือเห็นภาพได้ชัดเจนว่าตนเองได้รับประโยชน์จากบุคคลหรือสถาบันเหล่านี้อย่างไร เพื่อให้ให้นักเรียนสามารถคาดการณ์พฤติกรรมหรือมีการแสดงพฤติกรรมของตนเองต่อบุคคลและสถาบันได้อย่างแท้จริง ซึ่งความกตัญญูทศเวทิต่างบุคคล หมายถึง พ่อแม่ พี่น้อง ผู้ปกครอง ผู้อาวุโส ครูอาจารย์ เพื่อน บุคคลคนในสังคม เป็นต้น และความกตัญญูทศเวทิต่างสถาบัน หมายถึง โรงเรียน ครอบครัว ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ จะวัดความกตัญญูทศเวทิต่อสิ่งที่ควรแสดงความกตัญญูทศเวทิต่าง 2 ประเภท

2.1 ความกตัญญูทศเวทิต่อบุคคล หมายถึง ความรู้คุณและการแสดงพฤติกรรม การตอบแทนพระคุณต่อพ่อแม่ พี่น้อง ผู้ปกครอง ผู้อาวุโส ครูอาจารย์ เพื่อน และบุคคลในสังคม ที่ทำประโยชน์ต่อตนและส่วนรวม โดยมีพฤติกรรมดังนี้

2.1.1 แสดงความเคารพทั้งต่อหน้าและลับหลัง ทั้งกาย วาจา ใจ

2.1.2 เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งสอน

2.1.3 คอยดูแลเอาใจใส่ ช่วยเหลือและแบ่งเบาภาระของผู้มีพระคุณ

2.1.4 ไม่สร้างความเดือดร้อน และไม่ทำตนให้เป็นที่เสื่อมเสีย

2.2 ความกตัญญูทศเวทิต่อสถาบัน หมายถึง ความรู้คุณและการแสดงพฤติกรรม การตอบแทนพระคุณต่อ โรงเรียน ครอบครัว ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ โดยมีพฤติกรรมดังนี้

2.2.1 ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี

2.2.2 ทำนุบำรุง และให้ความช่วยเหลือตามกำลังและความสามารถ

2.2.3 รักษาเกียรติยศ และนำชื่อเสียงมาสู่ครอบครัว โรงเรียน และประเทศชาติ

2.2.4 แสดงความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา

3. ความสำคัญของความกตัญญูทศเวทิต่าง

ในพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของความกตัญญูทศเวทิต่างมาก ซึ่งความกตัญญูทศเวทิต่างนี้เป็นหนึ่งในอุดมมงคล 38 ประการ โดยเป็นมงคลที่ 25 คือ กตญญูตา (ความกตัญญู) จัดว่าเป็นคุณธรรมล้ำเลิศสำหรับเหล่าชาวพุทธและชาวเอเชียส่วนใหญ่ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “โทวมะ ภิกขเว ทูลลภา” คือ คุณภิกษุทั้งหลายคนทั้งสองจำพวก เราตถาคตกล่าวว่าหายากในโลก คนสองจำพวกนั้นคือ บุพการี คนที่ทำคุณไว้ก่อน และกตัญญูทศเวทิต่างบุคคล ผู้รู้ซึ่งคุณของผู้ที่ทำความดีไว้แก่ตนแล้ว ก็ทำตอบแทนผู้มีคุณ (พระครูศิริปัญญา牟尼 (อ่อน). 2511 : 401) นอกจากนี้ยังมีพุทธศาสนสุภาษิตที่กล่าวถึง “ความกตัญญูทศเวทิต่าง” ไว้มาก ดังปรากฏหลักฐานดังนี้

3.1 เย คุณัง อนุสสรนติ ซึ่งความหมายว่า บุคคลทั้งหลายใคร่ระลึกถึงคุณท่านผู้มีคุณกระทำตอบแทนซึ่งท่านผู้มีคุณ จัดเป็นมงคลอันประเสริฐ (พระครูศิริปัญญา牟尼 (อ่อน). 2511 : 401)

3.2 กตัญญูตาย สปรุปรุสภูมิย์ ฐตวา ซึ่งหมายความว่า ตั้งอยู่ในภูมิสัตตบุรุษ โดยความเป็นคนกตัญญู (สิริคุตโตภิกขุ. 2514 : 341)

3.3 สปรุปรุโส ภิกขเว กตัญญูกตเวทී โหติ ซึ่งมีความหมายว่า คู่ก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตตบุรุษคือ คนดีย่อมเป็นคนกตัญญูกตเวทී (พระพุทธชินสมุณี. 2528 : 1)

3.4 นิमित्तํ สาธุรูปานํ กตัญญูกตเวทิตา ซึ่งมีความหมายว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2534 : 123)

3.5 ภูมิ เว สปรุปรุसानํ กตัญญูกตเวทิตา ซึ่งมีความหมายว่า ความกตัญญูกตเวที เป็นพื้นของคนดี (เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2534 : 123)

3.6 กตัญญูตา เอตมมุงคผลมุตตมํ ซึ่งมีความหมายว่า ความเป็นผู้กตัญญูเป็นมงคล สูงสุด (พระธรรมวิสุทธิทราจารย์. ม.ป.ป : 1 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 55)

3.7 โย เว กตัญญู กตเวทී ชิโร กลุยามมิตโต ทพุหคตฺติ จ โหติ ทุกจิตฺตสฺส สกุกจจ กโรติ กิจจํ ตถาวชิ สปรุปรุสํ วทุนตีติ ซึ่งมีความหมายว่า บุคคลใดแลเป็นศิรชนคือผู้ทรงปัญญา เป็นกตัญญู รู้คุณที่ท่านทำแล้วกตเวที ประกาศคุณที่ท่านทำแล้วคือตอบแทนคุณท่าน มีกลุยามมิตร มีความรักภักดี มั่นคง ย่อมกระทำกิจที่ควรกระทำแก่มิตรผู้ตกทุกข์ได้ยากโดยเคารพ บัณฑิตทั้งหลายกล่าวบุคคลนั้น ผู้เช่นนั้น อย่างนั้นว่า เป็นสัตตบุรุษคือคนดี (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช. 2533 : 32 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 55)

3.8 ยสส รุกขสส นิสีเทยย วา น ตสส สาขํ ภิญฺเจยย มิตตทพฺโโก หิ ปาปโก ซึ่งหมายความว่า นั่งหรือนอนอยู่ใต้ร่มเงาของตนไม้ใดไม่ควรหักรานกิ่งของตนไม้นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้ ๆ (พระพยอม กัลยาโณ. 2540 : 32)

3.9 พระพุทธวรญาณ (2532 : 3 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 56) กล่าวว่า มีสุภาษิตทางพระพุทธศาสนายืนยันเกี่ยวกับเรื่องความกตัญญูกตเวทีไว้มากมาย อาทิเช่น

3.9.1 คนใจจำได้ ระลึกได้ซึ่งประโยชน์และความดีที่ผู้อื่นกระทำแก่ตนมา คนนั้นย่อมเจริญด้วยประโยชน์ทุกอย่างที่ตนปรารถนา

3.9.2 คนดีต้องมีความกตัญญูกตเวที

3.9.3 ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี

3.9.4 จงเดินตามทางที่ท่านเดินไปแล้ว คือ มีความกตัญญูกตเวที

3.9.5 ความกตัญญูกตเวทีไม่มีในคนใด การคบคนนั้นจะไม่ได้ประโยชน์อะไร เพราะคนไม่มีความกตัญญูกตเวทีจะไม่มีสิ่งใด ๆ ให้แก้ไขได้แม้แต่น้อย

3.10 พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2536 : คำนำ) ได้เขียนคำกลอนไว้เพื่อเป็น เครื่องนำทางแก่นุชนได้ตระหนักถึงบุญคุณอันยิ่งใหญ่ที่สรรพสิ่งทั้งหลายมีต่อกันและกัน เช่น ข้าว มีคุณต่อชวานา และชวานามีคุณต่อเรา ป่าไม่มีคุณต่อสัตว์และมนุษย์ ทุกสิ่งผูกพันกันโดยตลอดดังนี้

“โลกรอดเพราะกตัญญู”

อันบุคลลกตัญญูรู้คุณ โลก	อุปโลก บริโลก มีให้หลาย
ข้าวหรือเกลือผักหรือหญ้าปลาหรือไม่	รู้จักใช้อย่างทำลายให้หายไป
อนึ่งคนต่อคนทุกคนนี้	ล้วนแต่มีคุณต่อกันนั้นเป็นไฉน
มองให้ดีดูให้เห็นเช่นนั้นไซ้	โลกรอดได้เพราะกตัญญู รู้คุณกัน
ประเทศชาติศาสนาพระมหากษัตริย์	รวมเป็นอรรถภาพไทยใหญ่มหันต์
รอดมาได้เพราะรักใคร่อย่างผูกพัน	เพราะกตัญญูมีที่ใจเอ๋ย ฯ

(พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) 2536 : คำนำ)

พระศรีธรรมนิเทศก์ (ม.ป.ป. : 166) กล่าวว่า ผลของความกตัญญูทวนเวียนจะทำให้เรารู้จักยับยั้งชั่งใจ มีมานะบากบั่น ขยันขันแข็ง รู้จักเสียสละ ซึ่งการที่คนเรารู้จักยับยั้งชั่งใจของตนไม่ทำความชั่วเสียหายนั้นก็เพราะกตัญญูดำรงเหนี่ยวเอาไว้ เช่น หญิงสาวถูกพ่อแม่บังคับให้แต่งงานกับชายที่ตนไม่ชอบแทนที่จะหนีไปกับชายที่ตนรัก กลับหักห้ามความคิดนั้นยอมแต่งงานเพราะกตัญญูตา หรือการที่เราจะยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเล็กน้อยเพื่อแลกเอาความสุขอันใหญ่หลวงในอนาคตก็ดี หรือการที่เรามีมานะบากบั่น ขยันขันแข็งเพื่อความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต ก็มีกตัญญูตาธรรมเป็นเครื่องประคองจิต แม้การเสียสละอันใหญ่ยิ่ง คือการเสียสละชีวิต เช่น ทหารตำรวจยอมสละชีวิตเพื่อเอาเอกราชความเป็นไท ก็เพราะมีกตัญญูตาธรรมเป็นพื้นฐาน

พระพยอม กัลยาโณ (2529 : 3, 85) ได้กล่าวว่าผู้ที่แสดงออกถึงความกตัญญูย่อมได้รับผลดี โดยเฉพาะถึงแม้จะไม่ได้ผลเป็นเงินเป็นทอง เป็นขั้นเป็นชั้ เป็นยศศักดิ์อิฐฐาน แต่ก็ทำให้ได้นิสัยดี เป็นต้น เพราะเราทำดีเพื่อให้มีนิสัยดีและเป็นคนรักดี แล้วก็จะรักดีตลอดไปเป็นคนดีตลอดไป เพราะฉะนั้นคนเราลงเริ่มมีความกตัญญูทวนเวียนที่คุณธรรมอื่น ๆ ย่อมจะตามมา เช่น ลูกที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ จะมีความอดทนในการเล่าเรียน ในการช่วยกิจการของพ่อแม่ พ่อแม่ใช้อะไรก็จะอดทนทำให้ได้ ดังนั้นคุณธรรมแห่งความอดทนก็จะเกิดตามมาอีก

พระสมชาย ฐานวุฑโฒ (2533 : 66) ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการกตัญญูไว้ ดังนี้

- 3.1 ทำให้รักษาคุณความดีเดิมไว้ได้
- 3.2 ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก
- 3.3 ทำให้เกิดสติไม่ประมาท
- 3.4 ทำให้เกิดหิริโอตตปละ
- 3.5 ทำให้เกิดขันติ
- 3.6 ทำให้จิตใจผ่องใส มองโลกในแง่ดี

3.7 ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี

3.8 ทำให้อยากมีคนคบหาสมาคม

3.9 ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ

3.10 ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย

3.11 ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้น โดยง่าย

3.12 ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย

สมภพ ชีวรัฐพัฒน์ (2542 : 171) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของความกตัญญูทเวที ดังนี้

3.1 ทำให้ช่วยรักษาคุณงามความดีของตนไว้ และยกย่องคุณงามความดีของคนอื่น

3.2 ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท มีความละเอียดต่อบาปและเกรงกลัวต่อบาป

3.3 ทำให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ

3.4 ทำให้เป็นที่ยกย่องสรรเสริญของคนดีทั่วไป

3.5 ทำให้เกิดความสุขแก่ตนเอง ครอบครัวและสังคม

3.6 ทำให้ทั้งมนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ

3.7 ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานได้ง่าย

โชติ จินตแสวง (2543 : 92) กล่าวว่า การมีความกตัญญูเป็นมงคลคือ

3.1 เป็นที่รักใคร่

3.2 ได้รับความกรุณา

3.3 คนพาสรรเสริญ

3.4 มีความเจริญก้าวหน้า

3.5 มีความผาสุก

3.6 ปลูกความดีได้ง่าย

3.7 ไม่ตกในที่ชั่ว

3.8 คนทั่วไปได้เป็นแบบอย่าง (โดยเฉพาะลูกหลาน)

พระพุทธชวรญาณ (2528 : 543 ; อ้างถึงใน อำนวย จันเงิน. 2537 : 159) กล่าวว่า

การขาดความกตัญญูมีโทษมหันต์ คือ

“ขาดความกตัญญูทเวทีแล้วดูเหมือนจะขาดไปทุกประการ กวีไทยโบราณ คือ ท่านสุนทรภู่ จึงได้กล่าวความจริงที่ควรรู้ควรคิดไว้ว่า ทรลักษณ์อกตัญญูตาเขา เทพเจ้าก็จะแข่งทุกแห่งหน และคนที่ขาดความกตัญญูทเวทีที่แท้จริงท่านเปรียบเสมือนไม้ผุซึ่งใช้ทำอะไรก็อบไม่ได้มีลักษณะเป็นกาฝากสังคมตลอดเวลา”

ไสว มาลาทอง (2542 : 80 - 81) กล่าวว่าสังคมใดไร้ความกตัญญูกตเวที บุตรธิดาไม่รู้คุณบิดามารดา ประชาชนทั่วไปไม่รู้บุญคุณของผู้มีพระคุณ ไม่มีความเคารพบูชา กล่าวร้ายและทำลายผู้มีพระคุณทางศาสนา สังคมนั้นย่อมจะเกิดความเสื่อมโทรมทางจิตใจ ไร้ที่ยึดเหนี่ยวอันดีงาม ดังนั้นในการพัฒนาสังคมจึงควรพัฒนาคนในสังคมให้มีความกตัญญูกตเวทีให้เกิดมีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพดีด้วย เมื่อคนเรามีความกตัญญูรู้คุณและตอบแทนคุณท่าน เราจะมีความเจริญก้าวหน้า ไม่มีตกต่ำ สังคมไทยเราจะไม่เป็นสังคมคนพิการ ผู้ที่เป็นบุพการีมีอุปการะต่อเรามาก่อน เมื่อเห็นว่าเป็นบุพการีช่วยเหลือผู้อื่นแล้วยังได้รับผลดีต่าง ๆ เป็นการตอบแทน ก็อยากจะช่วยเหลือคนอื่น ๆ ต่อไป โลกก็จะไม่สิ้นบุพการีมีน้ำใจ เมื่อยังมีกตัญญูกตเวทีก็มีบุพการีสืบสายคนดีไม่สิ้นสุด ระบบการสร้างบุญสร้างคุณก็จะยังคงอยู่คู่โลกให้เห็นทั่วกันว่าธรรมะยังไม่ตาย คนดียังไม่สูญหาย เหล่านี้คืออานิสงส์ของความกตัญญูกตเวที

4. การวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวที

ในการวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีนั้น มีเป้าหมายอยู่ที่การเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมใด ๆ ตามที่บุคคลเห็นว่าสมควรหรือไม่สมควร ซึ่งจะขึ้นอยู่กับความรู้ ประสบการณ์ ความรู้สึกและระดับความกตัญญูกตเวทีของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งการวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีนั้นไม่นิยมวัดความรู้เชิงจริยธรรม เว้นเสียแต่ว่าเราต้องการจะวัดว่าบุคคลนั้นรู้หรือไม่ โดยส่วนใหญ่จะวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีใน 3 ลักษณะ ดังนี้ (ส.วาสนา ปรเวลาพฤษ. 2535 : 7)

4.1 เจตคติ ซึ่งจะวัดในรูปแบบของความรู้สึก ความเชื่อ ความชอบและไม่ชอบต่อการกระทำต่าง ๆ ทั้งนี้จะยังไม่รับประกันว่าบุคคลนั้นจะปฏิบัติหรือไม่

4.2 เหตุผล เป็นการวัดว่าการที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใด ๆ นั้น มีเหตุผลประกอบการตัดสินใจอย่างไร การวัดนี้จะช่วยชี้ให้เห็นระดับความกตัญญูกตเวทีของบุคคลนั้น

4.3 พฤติกรรม เป็นการให้บุคคลระบุพฤติกรรมของตนเองว่าประพฤติปฏิบัติอย่างไรจนเป็นกิจนิสัย

ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีของนักเรียน โดยการวัดเหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีซึ่งพัฒนาจากแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูของ ทวีศักดิ์ จงประดับเกียรติ (2533 : 116 - 121) ซึ่งใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญามาเป็นข้อสนับสนุนในการสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวที ดังนี้

4.1 ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า กฎเกณฑ์ของสังคมและวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการพัฒนาริยธรรม โดยมีพื้นฐานความเชื่อดังนี้

สกินเนอร์ (Skinner. 1971 : 162 ; อ้างถึงใน ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2543 : 171) มีความเชื่อว่า แรงจูงใจที่ทำให้เกิดพัฒนาการทางสังคมมีรากฐานมาจากความต้องการรางวัลและหลีกเลี่ยงการลงโทษจากสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมที่สังคม ยึดถือบรรทัดฐานหรือเกณฑ์ปกติของจริยธรรมพื้นฐานเกิดขึ้นภายในจิตใจเพราะเหตุของกฎเกณฑ์วัฒนธรรมซึ่งเป็นเงื่อนไขภายนอก สังคมแวดล้อมมีอิทธิพลต่อพัฒนาการจริยธรรมมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับรางวัล และการลงโทษอันเป็นผลมาจากตัวแทนที่มีอยู่ของสังคม

บันดูรา (Bandura. 1977 : 257 ; อ้างถึงใน ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. 2543 : 171) มีความคิดว่าการเรียนรู้ทางสังคมเกิดจากการเรียนรู้โดยการสังเกต (Observation) การเลียนแบบ (Imitation) และการเอาแบบอย่าง (Modeling) บันดูรา มีความคิดแตกต่างจากกลุ่มสกินเนอร์ตรงที่เห็นว่า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องมีการเสริมแรง (Reinforcement) คือไม่จำเป็นต้องมีรางวัลและการลงโทษ ความสำคัญของการเรียนรู้ คือกระบวนการเลียนแบบพฤติกรรมของผู้อื่น หรือพิจารณาการกระทำของผู้อื่นแล้วสังเกตผลที่ตามมา การตัดสินใจทางจริยธรรมเป็นกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับความถูกต้องของการกระทำตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ซึ่งกฎเกณฑ์การตัดสินใจนี้เกิดจากการเรียนรู้

4.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางพุทธิปัญญา (Cognitive Development Theory) ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่าความพร้อมที่จะมีความเจริญทางจิตใต้นั้นแฝงอยู่ในตัวบุคคลตั้งแต่แรกเกิด เมื่อเติบโตขึ้นลักษณะทางจริยธรรมของบุคคลที่จะเริ่มแสดงออกอย่างเด่นชัด และเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้แต่เดิม สภาวะแวดล้อมของบุคคลมีอิทธิพลในการถ่วงหรือระงับพัฒนาการนี้หรืออาจมีอิทธิพลในการเร่งพัฒนาจริยธรรมได้ ดังนั้นนักทฤษฎีประเภทนี้ยอมเชื่อว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์ย่อมมีแนวทางและขั้นตอนที่เป็นสากล ซึ่งนักทฤษฎีประเภทนี้คือ เปียเจต์และโคลเบอร์ก โดยมีรายละเอียดของทั้งสองทฤษฎี ดังนี้

4.2.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของเปียเจต์

เปียเจต์ เป็นผู้ริเริ่มศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็ก และมีความคิดว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นขึ้นอยู่กับความฉลาดในการที่รับรู้เกณฑ์และลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม ดังนั้นพัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลจึงขึ้นอยู่กับพัฒนาการทางสติปัญญาของบุคคลนั้น ๆ และได้แบ่งประเภทของมนุษย์ด้วยกันแบ่งเป็น 3 ชั้น คือ (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2524 : 27)

1) ขั้นตอนจริยธรรม พัฒนาการชั้นนี้เริ่มตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ขวบ เด็กในวัยนี้ยังไม่มีความสามารถในการรับรู้สิ่งแวดลอมอย่างละเอียด แต่มีความอยาก ความต้องการ

ทางกาย ซึ่งต้องการที่จะได้รับการตอบสนองโดยไม่คำนึงถึงกาลเทศะ เมื่อเด็กเริ่มมีความสามารถในการพูด ก็จะเริ่มรู้สภาพแวดล้อมและบทบาทของตนเองต่อบุคคลอื่น

2) **ขั้นยึดคำสั่ง** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วงอายุ 2 - 8 ปี เด็กจะมีความเกรงกลัวผู้ใหญ่และเห็นว่าคำสั่งของผู้ใหญ่เป็นสิ่งที่เขาต้องทำตาม

3) **ขั้นยึดหลักแห่งตน** พัฒนาการขั้นนี้อยู่ในช่วง 8 - 10 ปี เปียเจต์เชื่อว่าเกิดขึ้นจากพัฒนาการทางสติปัญญาและจากประสบการณ์ในการมีบทบาทในกลุ่มเพื่อนด้วยกัน ความเกรงอำนาจภายนอกจะเป็นหลักภายในจิตใจของเด็กเกี่ยวกับความยุติธรรม ซึ่งหมายถึงการแลกเปลี่ยนกัน และความเท่าเทียมกันของบุคคลในช่วงอายุ 8 - 10 ปี เด็กที่อยู่ในสังคมปกติจะบรรลุขั้นที่ 3 แต่ก็อาจจะมีเด็กบางคนพัฒนาช้ากว่านี้ หรือบางครั้งการพัฒนาหยุดในขั้นที่ 2 เนื่องจากมีการบีบบังคับอย่างผิดปกติของผู้เลี้ยงดูหรือเกิดจากการขาดประสบการณ์ในกลุ่มเพื่อนก็ได้

4.2.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg, 1964 : 405 ; อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิณ. 2524 : 28 - 31) ได้ศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมตามแนวของเปียเจต์ และพบว่าพัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์นั้นมิได้บรรลุจุดสมบูรณ์เมื่อบุคคลอายุ 10 ปี แต่จะพัฒนาไปอีกหลายขั้นจากอายุ 11 ปี ถึง 25 ปี และเขาถือว่าการวัดขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมนั้นจะต้องใช้การให้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างเดียวกันเท่านั้น โดยโคลเบอร์กได้แบ่งระดับของจริยธรรมออกเป็นสามระดับ ซึ่งทั้งสามระดับนั้นจัดเป็นขั้นพัฒนาการทางจริยธรรมได้หกขั้น ดังนี้

ระดับที่ 1 ก่อนกฎเกณฑ์ (อายุ 2 - 10 ปี)

ขั้นที่ 1 คือ มุ่งที่จะหลบหลีกไม่ให้ตนเองโดนลงโทษทางกาย เพราะกลัวความเจ็บปวดที่จะได้รับ (อายุ 10 - 16 ปี)

ขั้นที่ 2 เลือกการกระทำที่จะนำความพึงพอใจมาให้ตนเองเท่านั้น (อายุ 7 - 10 ปี)

ระดับที่ 2 ตามกฎเกณฑ์ (อายุ 10 - 16 ปี)

ขั้นที่ 3 เลือกกระทำตามความคาดหวังของสังคมในกลุ่ม ชอบคล้อยตาม ต้องการเป็นคนดีในสายตาบุคคลอื่น ต้องการรักษากฎเกณฑ์ของสังคม (อายุ 10 - 13 ปี)

ขั้นที่ 4 เลือกกระทำตามบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหนึ่งหน่วย ของสังคมเพราะรู้ถึงบทบาทหน้าที่ของตน ตามกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนดหรือคาดหวัง (อายุ 13 - 16 ปี)

ระดับที่ 3 เหนือกฎเกณฑ์ (อายุ 16 ปี ขึ้นไป)

ขั้นที่ 5 เลือกกระทำโดยไม่ขัดต่อสิทธิอันพึงมีได้ของผู้อื่นและคนหมู่มาก และสามารถควบคุมบังคับตนเองได้

ขั้นที่ 6 นำความรู้ที่เหนือกฎเกณฑ์ทางสังคมของตนมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจเลือกกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อความสงบสุขของส่วนรวม

จากทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมซึ่งเชื่อว่าสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็กจะเป็นเงื่อนไขการเกิดจริยธรรมในตัวเด็กดังนั้นแบบวัดความกตัญญูทเวทีที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นจากทวิศักดิ์ จึงระดับเกียรติ จึงใช้แบบสถานการณ์ เนื่องจากเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ชิดกับตัวเด็กหรือสิ่งที่เด็กกำลังประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน ส่วนระดับของจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทียึดตามทฤษฎีพัฒนาการทางพุทธิปัญญาของเปียเจท์และโคลเบอร์ก โดยแบบวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที ของทวิศักดิ์ จึงระดับเกียรติ ได้ทำการสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวที 3 ด้าน คือ ความกตัญญูทเวทีต่อบุคคล ความกตัญญูทเวทีต่อสัตว์ และความกตัญญูทเวทีต่อสถาบันและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสร้างเป็น 2 ชนิด คือ ชนิดที่เป็นข้อความ โดยมี 2 ตัวเลือก ใช่ และไม่ใช่ ให้เลือกตอบ และชนิดที่เป็นสถานการณ์ โดย มี 3 ตัวเลือก ให้เลือกตอบซึ่งแต่ละตัวเลือกจะเป็นตัวแทนของแต่ละระดับขั้นทางจริยธรรมตามทฤษฎี พัฒนาการทางพุทธิปัญญาของเปียเจท์ โคลเบอร์ก และเพค

ผลการศึกษาพบว่าค่าอำนาจจำแนกของแบบสอบถามวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีชนิดข้อความ โดยใช้สูตร t-test มีพิสัยตั้ง 4.9476 ถึง 14.7150 และแบบสอบถามวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีชนิดสถานการณ์ มีพิสัยตั้งแต่ 4.8086 ถึง 13.0829 ความเชื่อมั่นของแบบสอบถามวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีชนิดข้อความ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟา มีค่าเท่ากับ .8585 และแบบสอบถามวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีชนิดสถานการณ์ มีค่าเท่ากับ .8689 โดยทุกค่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์เอาแบบสอบถามวัดจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีชนิดสถานการณ์ มาใช้ในการสร้างแบบสอบถามความกตัญญูทเวที เพื่อวัดความกตัญญูทเวทีของนักเรียน

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับความกตัญญูทเวที

จากการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับความกตัญญูทเวทีโดยการศึกษาจากเอกสาร พบว่าการที่บุคคลจะมีความกตัญญูทเวทีมากน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยดังต่อไปนี้

1. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง
2. สัมพันธภาพภายในครอบครัว

1. การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง

1.1 ความหมายของการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง

การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง คือ การที่ผู้ปกครองได้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างให้กับเด็ก ไม่ว่าจะเป็ทั้งการกระทำในสิ่งที่ดีและไม่ดี ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้มีผลต่อการที่เด็กจะเลียนแบบและมีพฤติกรรมทำตาม ดังที่ ลัดดาวัลย์ พรศรีสมุทร และวิลาศลักษณ์ ชั่ววัลดี (2524 : 6) กล่าวว่า การถ่ายทอด หมายถึง การสั่งสอนและกระทำตัวตามแบบอย่างบิดามารดาหรือผู้มีอาวุโสในบ้าน

ดังนั้น ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ให้ความหมายไว้ว่า การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง หมายถึง การแสดงออกของพ่อแม่หรือผู้ปกครองที่ได้อบรมสั่งสอนนักเรียนด้วยการกระทำและคำพูดในเรื่องของความกตัญญูกตเวที โดยทำตนเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้เห็นอยู่เป็นประจำด้วยการให้ความเคารพ เชื่อฟัง และคอยดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือต่อญาติผู้ใหญ่ของตน บุคคล และสถาบันที่ทำประโยชน์ให้แก่ตนเองและส่วนรวม

1.2 ความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง

สุพัตรา สุภาพ (2538 : 114) กล่าวว่า เด็กจะได้ดีหรือชั่วอยู่ที่ “รากแก้ว” คือครอบครัว ซึ่งหากจะพูดแค่อ่างเดียว เด็กคงไม่ซึมซาบเท่าไร แต่ถ้าเห็นภาพพ่อแม่เป็นคนดีมีคุณธรรม ไม่ทำความชั่ว มีจิตเมตตา กรุณา เด็กคงคิดได้บ้าง ดังนั้นการที่ผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดีจึงมีคุณค่าแก่ลูกหลาน

ป. มหาจันทร์ (2544 : 25 - 26, 99) กล่าวว่า พื้นฐานทางวัฒนธรรมของครอบครัวมีความสำคัญยิ่งต่อพฤติกรรมของเด็ก ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ ตลอดจนการประพฤติปฏิบัติของเด็กจะถูกกล่อมเกลา ถ่ายทอดและปลูกฝัง โดยครอบครัวซึ่งผ่านการอบรมสั่งสอนของผู้ใหญ่ อันได้แก่ บิดา มารดา ญาติพี่น้องในครอบครัว สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมมีความสำคัญยิ่งต่อการกล่อมเกลา การปลูกฝังพฤติกรรมให้แก่บุคคล เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ไร้วัฒนธรรมย่อมได้รับการถ่ายทอดแต่วัฒนธรรมที่ไม่ดีหรือวัฒนธรรมที่ไม่เหมาะสมกับสังคมไทย นอกจากนี้ ยังกล่าวด้วยว่า ความกตัญญูกตเวที ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความเสียสละเป็นสิ่งสำคัญที่บิดามารดาและสมาชิกในครอบครัว จะต้องให้การสั่งสอนอบรมและปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

สุนน อมรวิวัฒน์ (2537 : 57) กล่าวว่า การเลียนแบบเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ดีวิธีหนึ่ง โดยเด็กได้ซึมซับจากการได้เห็น ได้ยิน ได้สัมผัส ได้สัมผัส จากผัสสะทั้งหมดที่อยู่ในครอบครัว เด็กได้เรียนรู้แบบอย่างจากผู้ใหญ่ ทั้งทางกาย วาจา และทางจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกสุนทรียภาพ

พฤติกรรมการเล่นแบบทางกายและวาจา นั้น ปรากฏชัดเจนมาก การแต่งกาย ท่าทาง กริยามารยาทของพ่อแม่ ย่อมถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน การใช้ภาษาพูดและภาษาท่าทางนั้นเด็กสามารถเลียนแบบพ่อแม่ไม่คิดเพี้ยน จึงมักจะมีนิทานหรือนิยายหลายเรื่อง ที่เขียนถึงลูกแฝดซึ่งถูกแยกไปอยู่กับครอบครัวที่ต่างกันแล้วมีพฤติกรรมแตกต่างกันอย่างมาก การเลียนแบบพฤติกรรมทางกายนั้นยังไม่หยั่งรากลึกเท่ากับการเลียนแบบทางจิตใจ อันได้แก่ วิธีคิด เจตคติและคุณธรรม เด็กจะสังเกต ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่กับสมาชิกในครอบครัว วิธีการตัดสินใจ แก้ปัญหา ความคิดเห็นของพ่อแม่ที่แสดงออกต่อบุคคล เหตุการณ์และปัญหาต่าง ๆ ตลอดจนวิถีดำเนินชีวิตประจำวัน ที่บ่งบอกคุณค่าทางวัฒนธรรมของครอบครัว นอกจากนี้พ่อแม่ยังมีอิทธิพลต่อความสนใจในเรื่องต่าง ๆ อีก เช่น ถ้าพ่อแม่สนใจศึกษาธรรมะ ลูกก็สนใจที่จะปฏิบัติธรรม พ่อแม่ที่ชวนอกบ้านยามค่ำคืน เมื่อลูกโตขึ้นก็เที่ยวกลางคืนบ้าง พ่อแม่สนใจละครโทรทัศน์หรือสนใจข่าวการเมือง พ่อแม่อ่านหนังสือพิมพ์ทุกวัน สนใจเล่นหวยได้ดิน สนใจเรื่องของชาวบ้านเก็บเอามาชุบชิบนิพนทา สนใจสัตว์เลี้ยงเด็กก็พลอยสนใจในเรื่องนั้น ๆ ด้วย ดังนั้นแบบอย่างที่ดีภายในครอบครัวจึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรม

แสง เหนระกูด (2545 : 105) ได้ทำการเรียบเรียงคตินิยมแห่งชีวิตซึ่งแปลจากคำคมของนักปราชญ์จีนและยุโรป โดยในเรื่องของศีลธรรมจากหมวดศีลธรรม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการเป็นแบบอย่างที่ดีของพ่อแม่ โดยกล่าวว่า “ไม่กตัญญูต่อพ่อแม่ จะหวังให้ลูกกตัญญูต่อตนนั้นยาก”

จากความสำคัญของการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารนั้น พบว่า การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองมีความสำคัญยิ่ง เนื่องจากพ่อแม่หรือผู้ปกครองเป็นบุคคลที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดกับลูกมากที่สุดตั้งแต่เกิด เมื่อลูกได้เห็นสภาพที่พ่อแม่ปฏิบัติตนหรืออบรมสั่งสอนตลอดมา ก็ทำให้ลูกพยายามที่จะเลียนแบบพฤติกรรมให้เป็นแบบอย่างพ่อแม่ เช่นเดียวกับลูกปลูกกับแม่ปูที่ไม่ว่าแม่ปูจะเดินไปทางใด เลี้ยวไปทางไหน ลูกปลูกก็จะเดินตามที่แม่ปูเดินทุกอย่างก้าว ถึงแม้ว่าแม่ปูเดินเฉไปเฉมาก็ตาม ซึ่งคนก็เช่นกันถ้าพ่อแม่หรือผู้ปกครองปฏิบัติตนให้ลูกเห็นไม่ว่าจะเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี ย่อมมีโอกาสมากที่ลูกจะปฏิบัติตามพ่อแม่ เพราะลูกจะค่อย ๆ ซึมซับพฤติกรรมเหล่านี้ไปทั้งดีและไม่ดี ดังนั้นหากต้องการให้ลูกปฏิบัติตนเป็นคนดีมีคุณธรรม มีความกตัญญูทวดทวดแล้ว พ่อแม่จึงควรที่จะปลูกฝังด้วยการอบรมสั่งสอนและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างให้ลูกเห็นตั้งแต่ลูกยังเล็ก ด้วยการประพฤติปฏิบัติดี เป็นคนมีคุณธรรม มีความกตัญญูทวดทวดเพื่อให้ลูกเห็นและได้เป็นแบบอย่าง ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครองจะส่งผลต่อความกตัญญูทวดทวดหรือไม่

2. สัมพันธภาพภายในครอบครัว

2.1 ความหมายและลักษณะของสัมพันธภาพภายในครอบครัว

ฟรานเชส และหลุยส์ (Frances and Louise. 1995 : 191 - 239) กล่าวว่าพ่อแม่พี่น้องและครอบครัวมีความสัมพันธ์ต่อการมีชีวิตที่ดีของเด็ก โดยเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ดีก็จะมีค่านิยม ความเชื่อและพฤติกรรมที่ดีตามครอบครัว

จรรยา ทองถาวร (2533 : 107 - 111) กล่าวว่า ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่มั่นคงหมายถึง ครอบครัวที่ประกอบไปด้วยความรัก ความเมตตา และมีหลักคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติต่อกันด้วยความอบอุ่นในจิตใจ อันเกิดจากรักหรือความหวังดีต่อกันด้วยความจริงใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์เราต้องการมากที่สุดในการพัฒนาความเป็นบุคคลที่พึงปรารถนาของชุมชนและสังคม นอกเหนือจากปัจจัยสี่ที่มนุษย์ต้องการ เมื่อครอบครัวมีทั้งความรัก ความเมตตา และหลักคุณธรรมในการประพฤติปฏิบัติต่อกัน สัมพันธภาพในครอบครัวย่อมเกิดขึ้น

งามตา วนิทานนท์ (2536 : 69) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวหมายถึง ปริมาณเวลาและโอกาสที่สมาชิกในครอบครัวได้พบปะพูดคุยกับบุตร มีการปฏิสัมพันธ์ในโอกาสต่าง ๆ และมีสัมพันธภาพที่ดีกับสมาชิกในครอบครัว

กุหลาบ รัตนสังฆธรรม และคณะ (2538 : 4 - 9) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง การแสดงออกทางด้านพฤติกรรมที่สมาชิกในครอบครัวมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเรื่องบทบาทของตนกับบุคคลในครอบครัว ความผูกพันและการสนับสนุนของบุคคลในครอบครัว และลักษณะการเลี้ยงดูของบิดา มารดา และผู้ปกครอง

ศิริพร สุวรรณทศ (2541 : 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวหมายถึง การที่บิดามารดามีการกระทำต่อกันในเรื่องการแก้ปัญหาาร่วมกันในครอบครัว การแสดงบทบาทตามหน้าที่ ความผูกพันทางอารมณ์ การควบคุมพฤติกรรม การสื่อสารกันในครอบครัว การสนองตอบทางอารมณ์ซึ่งกันและกัน และการกระทำหน้าที่ต่าง ๆ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ให้ความหมายไว้ว่า สัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ลักษณะของความสัมพันธ์ของสมาชิกทุกคนในครอบครัวที่มีเวลาใกล้ชิดสนิทสนม มีการติดต่อสื่อสารระหว่างกันด้วยความเข้าใจ มีความไว้วางใจกัน มีความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือและให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในชีวิตประจำวัน และมีกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกันด้วยการไปวัดฟังเทศน์ เพื่อส่งเสริมความเป็นคนดี มีศีลธรรมให้เกิดขึ้นกับคนในครอบครัว

2.2 ลักษณะของสัมพันธภาพภายในครอบครัว

กิตติพัฒน์ นนทปัทมະดูลย์ (2530 : 5 - 7) ได้รวบรวมลักษณะของครอบครัวที่มีสัมพันธภาพกันอย่างใกล้ชิดไว้ พอสรุปได้ว่าครอบครัวที่มีสัมพันธภาพอย่างมีคุณภาพมีลักษณะดังนี้

2.2.1 การชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัว แสดงความพึงพอใจ ชื่นชมและตระหนักในคุณค่าซึ่งกันและกัน

2.2.2 การมีเวลาอยู่ร่วมกัน การที่ทุกคนในครอบครัวได้ทำกิจกรรมร่วมกันและเป็นกิจกรรมที่ทุกคนพอใจ ไม่ใช่การบังคับหรือโดยบังเอิญจะช่วยให้สัมพันธภาพภายในครอบครัวมีความอบอุ่นมั่นคงยิ่งขึ้น

2.2.3 สมาชิกในครอบครัวรู้สึกว่าคุณต้องส่งเสริมให้สมาชิกคนอื่นในครอบครัวได้มีความสุข มีสวัสดิภาพที่ดี มีความหวังใยกันและกันอย่างแท้จริง

2.2.4 การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี มีเวลาสำหรับการพูดคุยกันเสมอ โดยจะพูดคุยรับรู้เรื่องราวกันโดยตรง

2.2.5 การมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างแรงกล้า บุคคลในครอบครัวมักจะมีกิจกรรมทางศาสนา ร่วมกัน เช่น ไปเข้าโบสถ์วันอาทิตย์พร้อมกัน หรือเข้าวัดฟังพระเทศน์ร่วมกัน

2.2.6 มีความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้เป็นอย่างดี ทุกคนในครอบครัวจะร่วมกันต่อสู้กับปัญหา ให้กำลังใจซึ่งกันและกันและร่วมกันคลี่คลายปัญหาได้ในที่สุด

วิทยา นาควัชระ (2537 : 258 - 259) ได้สรุปว่าลักษณะของความสัมพันธ์ที่ดีของบุคคลในครอบครัวต้องประกอบด้วย การมีความสัมพันธ์กันอย่างมั่นคง มีศรัทธาต่อกัน รักกัน มีวินัย รับผิดชอบ และรู้จักบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน มีความปรารถนาดีต่อกันและสามารถแสดงความรู้สึกร่วมกันออกมาในปริมาณที่พอเหมาะ

สายสุรี จุติกุล (2542 : 13 - 24) มีความเห็นว่าครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีจะต้องมีลักษณะทางพฤติกรรมที่แสดงออกมีความรักและผูกพัน ดังนี้

2.2.1 เอาใจใส่และเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งหมายถึงการดูแลสุขภาพของกันและกัน การศึกษาของบุตร อาหาร การใช้จ่ายเงินทอง การเดินทางไปทำงานหรือโรงเรียน ความทุกข์หรือความสุขที่ต้องการที่ระบาย

2.2.2 ต้องมีความเข้าใจกันระหว่างบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะบิดามารดา และบุตรทุกคนในครอบครัวจะต้องปรับตัวเข้าหากันเพื่อช่วยให้มีการตอบสนองที่ดีต่อกัน

2.2.3 ต้องมีความเคารพกัน หมายถึงว่ามีความเคารพที่มาจากใจ เช่น การยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างกัน มีความเกรงใจกัน

2.2.4 มีความรับผิดชอบในหน้าที่ทั้งต่อตนเอง และหน้าที่ภายในครอบครัว รวมถึงความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

2.2.5 ต้องให้กำลังใจแนะแนวทางเมื่อมีปัญหา และต้องให้อภัยเมื่อสมาชิกในครอบครัวมีการกระทบกระทั่งกัน หรือประพฤติน่าเกลียด

2.2.6 ต้องสื่อสารกันด้วยคำพูดที่น่าฟัง ไม่ใช่คำพูดที่หยาบคาย

2.2.7 ต้องใช้เวลาอยู่ด้วยกัน มีการพูดคุยถึงปัญหาของแต่ละคน มีการทำกิจกรรมร่วมกัน และแสดงความรักต่อกัน เช่น การโอบกอด การหอมแก้ม

ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวทำให้เกิดการเรียนรู้ การเลียนแบบ การถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคม ความสัมพันธ์ที่ดีทำให้การอบรมสั่งสอนดำเนินไปด้วยดี ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ถาวรมีประสิทธิภาพ จึงกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสำคัญต่อเด็กเป็นอันมาก ดังนั้นการสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการสร้างความผูกพันให้เกิดขึ้นภายในครอบครัว ทำให้เด็กมีความรักและภูมิใจในบ้าน ไม่เกิดความเบียดเบียนกันเมื่ออยู่ในบ้าน

2.3 ความสำคัญของสัมพันธ์ภายในครอบครัว

สุมน อมรวิวัฒน์ (2537 : 55) กล่าวว่า บรรยากาศในครอบครัวมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาจิตใจของเด็ก ถ้าพ่อแม่ลูกมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด พูดจาไพเราะสุภาพ ครอบครัวมีความอบอุ่น พ่อแม่หมั่นทำบุญสุนทาน ลูกได้เห็นแบบอย่างที่ดีงามจึงมีความมั่นใจในตนเอง รักเมตตาผู้อื่น และมีบุคลิกภาพที่ร่าเริงแจ่มใส พ่อแม่เลี้ยงสัตว์เลี้ยง เช่น หม่า แมว นก เป็ด ไก่ ฯลฯ ลูกก็ได้เรียนรู้ความสัมพันธ์ในครอบครัวทั้งคนและสัตว์ มีจิตใจอ่อนโยน หัวใจทุกข์สุขของผู้อื่นอยู่เสมอ

สำนวนภาษาไทยเรียกครอบครัวที่มีบรรยากาศเช่นนี้ว่า “อยู่เย็นเป็นสุข” แต่ถ้าครอบครัวใดมีบรรยากาศที่เครียด พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันทุกวัน ผู้ใหญ่ดุคำเด็กอย่างหยาบคายไร้เหตุผล หรือใช้อำนาจข่มขู่ จนเด็กกลัวลนลาน เด็กจะขาดความมั่นใจในตนเอง หัดพูดปด เพื่อป้องกันตนเองให้พ้นจากการถูกลงโทษ บางครั้งพ่อคึดมเหล้าเมาอะอะอละวาด แม่ถูกพ่อทุบตี บรรยากาศในบ้านไม่มีความสงบ เด็กเคยชินต่อความรุนแรงก็เริ่มมีพฤติกรรมก้าวร้าว เพราะคิดว่าการแสดงกำลังข่มขู่เป็นวิธีการที่ทำให้ได้สิ่งที่คาดหวัง บรรยากาศที่สับสนวุ่นวายในครอบครัวเช่นนี้ มีสำนวนไทยว่า “บ้านแตกสาแหรกขาด” หรือ “บ้านเรือนร้อนเป็นไฟ”

สุพัตรา สุภาพ (2542 : 89, 91) กล่าวว่า การเลี้ยงลูกแบบเข้าอกเข้าใจจะทำให้เกิดความรักความอบอุ่นทั้งสองฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่หรือลูกตั้งแต่เด็กจนถึงวัยรุ่น เพราะความรักเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างชีวิตที่ดี ถ้ามีการให้กันอย่างพอเหมาะพอควร ซึ่งถ้าลูกรัก

พ่อรักแม่ ลูกจะไม่ค่อยทำอะไรผิดเพราะกลัวพ่อแม่ไม่รัก พ่อแม่ควรพูดคุยกับลูกเพื่อจะได้เข้าใจความรู้สึกที่แท้จริงของลูก และให้ลูกรู้ว่าไม่ว่าลูกจะโตแค่ไหนพ่อแม่จะรักลูก และเป็นที่พึ่งได้เสมอ เพื่อลูกจะได้รู้ว่าไม่ว่าลูกจะผิดไปบ้าง พ่อแม่จะให้โอกาสและช่วยลูกเดินก้าวต่อไปด้วยความรักความอบอุ่น เต็มหัวใจ ลูกจะรักและกตัญญูต่อพ่อแม่อย่างหมดหัวใจเช่นกัน

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 63) กล่าวว่าครอบครัวเป็นกลุ่มสังคมขนาดเล็กที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันทางสมรส และทางการสืบสายโลหิต ครอบครัวเป็นสถาบันเก่าแก่ที่สุด เล็กที่สุด แต่สำคัญที่สุด เนื่องจากครอบครัวเป็นแหล่งกำเนิดหรือเป็นรากฐานของระบบสังคมทั้งหลายเป็นแหล่งปลูกฝังความรู้ กฏระเบียบ แบบแผน คุณธรรม จริยธรรม พฤติกรรมของคนสังคมและยังสร้างความสัมพันธ์ของผู้คน สร้างบรรทัดฐานของสังคมรวมทั้งสร้างสมาชิกให้แก่สังคม ทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไป

จากความสำคัญของสัมพันธภาพภายในครอบครัวที่ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารนั้นพบว่า การมีสัมพันธภาพในครอบครัวอันดีแก่ การมีความใกล้ชิดและการมีสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในครอบครัว มีความรักความเอื้ออาทรต่อกัน จะช่วยให้บุคคลเกิดความรักความเข้าใจในครอบครัวของตนมากขึ้นสามารถเล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ผู้ปกครองฟังได้ทุกเรื่อง ทำให้บุตรรับรู้ได้ถึงสิ่งเหล่านี้และพยายามจะตอบสนองด้วยการเป็นคนดี ปฏิบัติตัวดีต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง เพราะไม่ต้องการให้พ่อแม่ไม่รัก ซึ่งน่าจะช่วยให้บุคคลเป็นคนเกิดความกตัญญูต่อกันได้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาว่าสัมพันธภาพภายในครอบครัวจะส่งผลต่อความกตัญญูต่อกันหรือไม่

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ฉลวยศรี มีใจเย็น (2526 : 55 - 57) ได้ศึกษาเรื่องการทดลองใช้การแสดงบทบาทสมมติเพื่อพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูต่อกันของเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ มีการพัฒนาจริยธรรมด้านความกตัญญูต่อกันแตกต่างจากนักเรียนที่ได้รับการสอนตามปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพัฒนาการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้านความกตัญญูของนักเรียนที่เรียนโดยวิธีแสดงบทบาทสมมติสูงกว่านักเรียนที่เรียนตามปกติ

ศศิธร บันลือสินธุ์ (2530 : 44 - 46) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้ตัวแบบที่มีต่อคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อกันของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเทศบาลท่าอิฐ จังหวัดอุตรดิตถ์ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองและนักเรียนกลุ่มควบคุมมีคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อกันที่สูงขึ้น นอกจากนี้ นักเรียนกลุ่มทดลองมีคุณธรรมด้านความกตัญญูต่อกันที่สูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุม

พรพิมล หาญกล้า (2537 : 37 - 39) ได้ศึกษาเรื่อง ผลของการใช้เทคนิคแม่แบบที่มีต่อความกตัญญูทเวที ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนราชวินิต กรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 15 คน กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบโดยการใช้นุ่นเจ็ดมือ กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับการใช้เทคนิคแม่แบบโดยการใช้วิดีโอทัศน์ ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มมีความกตัญญูทเวทีสูงขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนกลุ่มทดลองทั้ง 2 กลุ่มมีความกตัญญูทเวทีไม่แตกต่างกัน

อำนาจ จันทร์เงิน (2537 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูทเวทีตามแนวคิดของพระพุทธวรญาณ (ทองย้อย กิตติทิน โน) พบว่า พระพุทธวรญาณให้ความสำคัญต่อความกตัญญูทเวทีมาก โดยชี้แจงว่าเป็นคุณธรรมเบื้องต้นแห่งมนุษยธรรมทั้งหลาย เป็นจุดเริ่มต้นของชีวิตคนเป็น โครงสร้างชีวิตที่สำคัญและเป็นเหตุแห่งความเจริญของบุคคล และชี้ให้เห็นว่าการศึกษากับพระศาสนาเป็นสิ่งเดียวกัน คือ เป็นการเตรียมและพัฒนาความเป็นคนไปในแนวทางที่ถูกต้อง สิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะต้องพัฒนาความกตัญญูทเวทีต่อท่านเป็นพิเศษคือ มารดา บิดา ครู อาจารย์ ผู้บังคับบัญชา และผู้ปกครอง สถานที่ที่มีพระคุณ คือ บ้านเกิด โรงเรียนที่เคยเรียน และวัดที่เคยบวชเรียน สถาบันที่มีพระคุณ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ การพัฒนาความกตัญญูทเวทีต้องใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมสำหรับผู้ครองเรือน ธรรมของคนดี ธรรมที่เทวดายอมรับว่าเป็นทางแห่งความดีทางแห่งความปกติสุขและภูมิธรรมแห่งมนุษยชน รวมทั้งจารีตประเพณีที่งดงามของไทย โดยมีธรรมที่ใช้เสริมสร้างการพัฒนาความกตัญญูทเวทีที่สำคัญ คือ สติ ฉันทะ สัจจะ เมตตา สามัคคี อุตตัญญูตา และธัมมวิจยะ วิธีการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาความกตัญญูทเวที คือ ครูจะต้องพัฒนาตนเองให้มีความกตัญญูทเวทีเป็นเลิศแล้วสั่งสอนอบรมนักเรียนให้เห็นความสำคัญและพัฒนาความกตัญญูทเวทีให้ยิ่งขึ้นไป

สุชีรา บุญทัน (2541 : 72 - 76) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยบางประการของครอบครัวที่สัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในจังหวัดขอนแก่น พบว่า ปัจจัยทางครอบครัวที่สัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยลักษณะการอบรมเลี้ยงดู และอาชีพของผู้ปกครอง มีความสัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนประเภทครอบครัวมีความสัมพันธ์กับจริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 อีกทั้งปัจจัยทางครอบครัว 3 ด้าน คือ ลักษณะการอบรมเลี้ยงดู อาชีพของผู้ปกครอง และประเภทของครอบครัว สามารถพยากรณ์จริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีได้ทั้งหมด โดยปัจจัยด้านลักษณะการอบรมเลี้ยงดูสามารถพยากรณ์จริยธรรมด้านความกตัญญูทเวทีได้ดีที่สุด

สมสุดา ผู้พัฒน์ และจุฬารัตน์ วัฒนะ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง อิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดู การไปวัด การรักษาศีล 5 และการนั่งสมาธิ ต่อความกตัญญูทเวที พบว่า การไปวัด สม่ำเสมอ การรักษาศีล 5 เป็นประจำ และการนั่งสมาธิเป็นประจำ ทำให้มีความกตัญญูทเวทีต่อบิดามารดา

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ามีปัจจัยหลายประการที่ส่งผลต่อความกตัญญูทเวที ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้ปกครอง และสัมพันธภาพภายในครอบครัว

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี